

TRACKS-project

ECEC Regionaal verslag Vlaanderen, België¹

Jan de Mets

Documenttitel	Regionaal verslag - België
Versie	1.0
Staat	Finale
Relatie met TRACKS-doelen	Outcomes 1, 5
Leverbaar type	Verslag
Publicatiedatum	Juni 2018
Verantwoordelijke partner	Ghent University
Auteurs	Jan de Mets
Verspreidingsniveau	Publiek

---

¹ Het onderzoek en de activiteiten die tot deze resultaten hebben geleid, werden gefinancierd door het Erasmus+-programma dat wordt beheerd door de Foundation for the Development of the Education System (FRSE) in het kader van projectcontract nr. 2017-1 PL01-KA201-038560. KA2 - Samenwerking voor innovatie en de uitwisseling van goede praktijken; KA201 - Strategische partnerschappen voor onderwijs. Het document kan worden gebruikt volgens de CC Attribution License (CC-BY).

De steun van de Europese Commissie voor deze uitgave houdt geen goedkeuring in van de inhoud ervan, die enkel een weergave is van de mening van de auteurs. De Commissie kan niet verantwoordelijk gesteld worden voor het gebruik van de informatie die deze uitgave bevat.

Inleiding

Dit landenverslag is in feite een regionaal rapport, d.w.z. een rapport dat de situatie beschrijft in de noordelijke regio van België, Vlaanderen (of 'de Vlaamse Gemeenschap'). België is een **federale staat** met drie gemeenschappen en drie gewesten naast het federale niveau. Van de totale bevolking van ongeveer 10,5 miljoen, wonen er ongeveer 6 miljoen in de Vlaamse gemeenschap, ongeveer 4 miljoen in de Franse gemeenschap en ongeveer 73.000 in de Duitse gemeenschap.

Gedurende de laatste paar decennia zijn beleidsdomeinen en bevoegdheden verdeeld over de verschillende niveaus. Beleidsgebieden zoals gezinsdiensten, kinderopvang, onderwijs, jeugdwerk en welzijn worden op gemeenschapsniveau geregeld. De federale (Belgische) autoriteiten zijn alleen verantwoordelijk voor de pensioenen van personeelsleden van onderwijsinstellingen, voor het vaststellen van de leerplicht en voor het bepalen van de minimumvereisten om een diploma te behalen.

Omdat dit rapport de onderwijs- en kindersituatie beschrijft, richten we ons alleen op de Vlaamse Gemeenschap.

1. Een kort overzicht: het ECEC-systeem van het land "in een notendop"

Er is een **gesplitst systeem** tussen **kinderopvang en het kleuteronderwijs**

- in het beleid (verschillende ministers, verschillende bevoegdheden)
- bij kwalificatie/afstuderen (kinderbegeleider: postsecundair beroepsonderwijs maar evolueert door een nieuw decreet; kleuterleerkracht: bachelor)
- in 'mindset': een 'algemeen' gevoel dat zorg- en hulpverleners een 'lagere' sociale status hebben
- in de moeilijke overgangperiode voor kinderen en familie tussen deze 2 periodes.

In verschillende settings/steden experimenteren kinderopvangcentra en scholen met 'zachte overgangsacties'.

2. Historische ontwikkeling van het ECEC in België

Sinds de tweede helft van de 19e eeuw evolueerde de sector kinderopvang los van het kleuteronderwijs. Terwijl kleuteronderwijs wordt beschouwd als een educatieve omgeving waar alle kinderen baat bij hebben, was dit niet het geval voor kinderopvang voor kinderen onder de drie. Tot de jaren zestig bleef de kinderopvang voor kinderen jonger dan drie jaar vooral een **liefdadigheidsinstelling** voor de armen, met een sterke nadruk op het medische en hygiënische. Vanwege de groeiende werkgelegenheid voor vrouwen sinds 1970, werd kinderopvang geleidelijk ook een economisch instrument voor gelijke kansen voor mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt.

België heeft een lange **traditie in kwaliteitsbewaking en -evaluatie**, in de kinderopvang en ook in het kleuteronderwijs. Sinds 1919 was er een nationale organisatie verantwoordelijk voor het monitoren en beoordelen van de kwaliteit in de kinderopvangsector voor kinderen van 0-3 jaar. Na de staatshervorming hebben in 1984 drie regionale agentschappen deze verantwoordelijkheid overgenomen: **Kind en Gezin** voor de Vlaamse Gemeenschap. Tot de jaren tachtig was de controle vooral gericht op de medisch-hygiënische aspecten van zorg. Langzaam werden ook andere aspecten opgenomen (zie hieronder, de drie functies van een formele kinderopvang: een economische, pedagogische en sociale functie).

3. Huidige structuur van het systeem - de plaats van *Early Childhood Education and Care* (ECEC) in de bredere samenleving, overzicht van de voorzieningen

Kinderopvang

Het dagelijkse beheer van kinderdagverblijven voor de 0- tot 3-jarigen wordt voorzien door lokale gemeenschappen, door ngo's (non-profitorganisaties) en door de privésector. Alle diensten moeten worden **geregistreerd** en de meeste plaatsen worden aangeboden door diensten die worden gesubsidieerd door de overheidsorganisaties (Kind en Gezin).

Wat de formele kinderopvang betreft, is Kind en Gezin verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleid van de Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, goedgekeurd door de Vlaamse overheid. Deze verantwoordelijkheid geldt zowel voor de kinderopvang van

baby's en peuters (leeftijd 0 tot kleuteronderwijs - 2,5 jaar in Vlaanderen) en voor de kinderopvang van kleuters uit de kleuterschool en basisschool-leeftijd (2,5 of 3 tot 12 jaar) voor en na schooltijd en tijdens schoolvakanties.

Door formele kinderopvang te bieden, proberen de Vlaamse overheid en de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin gezinnen een dienst aan te bieden

- die een **economische, pedagogische en sociale functie** heeft (zie verder onder 4.);
- dat van **hoge kwaliteit is en beschikbaar, betaalbaar en toegankelijk** is voor elk kind, zonder onderscheid;
- in aanvulling op de opvoeding van de kinderen in hun gezin, met respect voor hun capaciteiten en thuisomgeving en de keuzevrijheid van het gezin;
- dat een ontmoetingsplaats kan zijn voor ouders, met respect voor diversiteit tussen ouders en tussen kinderen;
- gericht op het wegwerken van achterstand door extra aandacht te besteden aan kwetsbare gezinnen (bijvoorbeeld gezinnen met lage inkomens, eenoudergezinnen, kansarme gezinnen) in het kader van een progressief universeel aanbod.

In Vlaanderen kan formele kinderopvang worden aangeboden in een thuis- of een crèche-instelling en kan deze door een particulier worden georganiseerd (69,3% van het totale aantal beschikbare plaatsen - meer dan de helft van deze private aanbieders zijn vzw's of een openbare provider (30,7%)).

Kinderopvang voor	Type instellingen	
	Home-based settings (onthaalmoeder)	Centre-based settings (crèche-opvang)
Babies en peuters (kan worden gecombineerd met kinderopvang voor schoolkinderen op dezelfde locatie)	Met een vergunning	Met een vergunning

Kinderen van kleuteronderwijs of lagere-schoolleeftijd (voor of na schooltijd of tijdens schoolvakanties)	- Alleen geregistreerd - Met een vergunning	- Alleen geregistreerd - Met een accreditatie - Met een vergunning

Fig. 1: Formeel kinderopvanglandschap

Sinds 2006 wordt de **kwaliteit** van alle kinderdagverblijven in de Vlaamse Gemeenschap gecontroleerd door het Agentschap Zorginspectie, dat verantwoordelijk is voor de hele welzijnssector. In 1992 introduceerde Kind en Gezin kwaliteitsbeoordelingsschalen voor de inspectie op basis van de Amerikaanse ITERS- en ECERS-schalen, die ook de pedagogische kwaliteit van de gesubsidieerde centra meten.

Bovendien introduceerden ze beoordelingsschalen over '**welbevinden**' en '**betrokkenheid**', ontwikkeld door prof. Ferre Laevers en zijn team aan de Universiteit van Leuven (CEGO Publishers).

Sinds 2004 moeten gesubsidieerde diensten voldoen aan **minimale kwaliteitsnormen** en een kwalitatief handboek ontwikkelen waarin ze de procedures beschrijven van hoe ze kwaliteit beoordelen, hoe ze ouders hierbij betrekken en hoe de professionele ontwikkeling van kinderbegeleiders is georganiseerd. Hoewel de meeste onafhankelijke dienstverleners ervoor kiezen onder supervisie van Kind en Gezin te werken, wat hen verplicht om aan bepaalde kwaliteitsnormen te voldoen, zijn zij wettelijk alleen verplicht om zich te registreren. Beide soorten voorzieningen zijn onderhevig aan regelmatige, onaangekondigde controles door Kind en Gezin. Desalniettemin was er een kloof in het monitoren van de kwaliteit van de kinderopvang tussen de gesubsidieerde en de onafhankelijke sector.

Sinds april 2014 is er een **nieuw decreet inzake kinderopvang** voor de 0- tot 3-jarigen ingevoerd (Decreet Opvang van baby's en peuters) en als onderdeel van dit nieuwe decreet is het kwaliteitscontrolesysteem in principe hetzelfde voor alle kinderopvangdiensten. Kind en Gezin heeft een wetenschappelijk onderbouwde tool ('MeMoQ') ontwikkeld waarmee de educatieve kwaliteit in de hele kinderopvangsector kan worden gemeten.

Andere elementen in dit nieuwe decreet van 2014:

- maximaal 1 professionele kinderbegeleider per 8 kinderen,
- maximaal 1 kinderbegeleider voor 9 kinderen met meer dan 1 kinderverzorger,
- het decreet vraagt om te streven naar '1 op 7' voor collectieve kinderopvang en '1 op 4' voor een onthaalmoeder,
- maximaal 18 kinderen in elke setting,
- een 'wederzijds aanpassingsbeleid' is verplicht: ouders en kind(eren) kunnen wennen aan de structuur en het dagelijks leven van de kinderopvang (zie verder onder 4.),
- een 'taalbeleid' is verplicht (Nederlandse taalverwerving stimuleren en positieve aandacht voor de thuistaal/moedertaal van het kind).

Kleuteronderwijs

In alle drie de gemeenschappen in België wordt het kleuteronderwijs georganiseerd door **drie verschillende aanbieders**: lokale gemeenschappen (steden en dorpen), het openbare schoolnetwerk van de gemeenschappen (Vlaams-, Frans- en Duitstalig) en particuliere gesubsidieerde aanbieders (meestal katholieke scholen). Er zijn verschillen tussen de twee grootste gemeenschappen: in de Vlaamse Gemeenschap is de katholieke aanbieder de grootste.

Een kind wordt op 1 september van het kalenderjaar waarin hij **6 jaar** wordt, **leerplichtig**. Leerlingen moeten in het voorafgaande schooljaar minimaal 220 halve dagen het

Nederlandstalige kleuteronderwijs hebben gevolgd voordat zij het eerste jaar van het Nederlandstalig lager onderwijs kunnen volgen. Als hun aanwezigheid niet aan deze voorwaarde voldeed, moeten ze een **taalttest** ondergaan om te bewijzen dat ze voldoende kennis van het Nederlands hebben. Dit betekent niet dat de leerplichtleeftijd wordt verlaagd, maar in de praktijk zullen er kinderen zijn die een jaar later naar school moeten.

Aanvullende gegevens

Betaald zwangerschapsverlof: 15 weken.

Betaald vaderschapsverlof: 10 dagen.

Elke ouder kan 3 maanden ouderschapsverlof opnemen tot de zesde verjaardag van het kind.

Goede kinderbijslag.

Kinderopvang: ouders betalen een vergoeding op basis van hun inkomen.

Kleuteronderwijs: gratis.

Kinderopvang met speciale behoeften

'Inclusief kinderopvang' is kinderopvang toegankelijk voor kinderen met specifieke behoeften. Kinderopvangcentra of instellingen kunnen **extra subsidies en ondersteuning** vragen (aangeboden door een Centrum Inclusieve Kinderopvang. Op basis van registratiecijfers weten we dat 1177 kinderen in 2016 in een dergelijke inclusieve zorgomgeving werden opgevangen. Meer dan de helft van deze kinderen waren jonger dan 3 jaar, het echte cijfer is waarschijnlijk hoger.

Buitengewoon onderwijs

Naast het reguliere onderwijs is er ook het buitengewoon onderwijs, zowel voor het lager als voor het secundair onderwijs. Dit is voor kinderen die tijdelijke of permanente specifieke ondersteuning nodig hebben vanwege een lichamelijke of geestelijke beperking, ernstige gedrags- of emotionele problemen of ernstige leerstoornissen.

Op 12 maart 2014 keurde het Vlaams Parlement een parlementaire wet goed betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke behoeften, **het M-decreet**, met als doel het onderwijs meer inclusief te maken. De wet bevat maatregelen die leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in staat stellen volledig, effectief en op gelijke voorwaarden deel te nemen aan het reguliere onderwijs.

4. Onderwijsbeleid - aannames voor ECEC

Nieuw decreet kinderopvang

Het nieuwe Vlaamse decreet van april 2014 betreffende kinderopvang voor 0 tot 3 jaar (Decreet Opvang van baby's en peuters): informatie zie boven, opsommingstekens 3.

Er is een duidelijke scheiding tussen zorg en onderwijs in Vlaanderen.

Zorg is de verantwoordelijkheid van Kind en Gezin, dat onder toezicht staat van de minister van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen van de Vlaamse Gemeenschap. Kind en Gezin werkt op twee niveaus. Op centraal niveau wordt het beleid voorbereid, uitgevoerd en gecoördineerd. Het provinciale niveau is verantwoordelijk voor de operationele taken, bijv. gedecentraliseerde verantwoordelijkheden met betrekking tot het personeel, ondersteuning van de concrete activiteiten in het veld. Sinds 1997 valt het nieuwe gebied "buitenschoolse opvang" - een voorziening voor kinderen van 2,5-12 jaar buiten de schooluren - onder het gezag van Kind en Gezin.

Onderwijs is de bevoegdheid van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Binnen het onderwijssysteem en als onderdeel van de basisschool staat de kleuterschool open voor kinderen vanaf 2,5 tot 6 jaar. Het is gratis, maar niet verplicht.

De drie belangrijkste functies in kinderopvang

- een **economische functie**, diensten voor kinderopvang bieden de mogelijkheid voor ouders om te werken,
- een **educatieve functie**, diensten voor kinderopvang creëren de omgeving en bieden de ondersteuning die kinderen nodig hebben om te groeien en te ontwikkelen,
- een **sociale functie**, wat betekent dat moet worden toegewerkt naar maximale toegankelijkheid en gelijke kansen voor alle ouders en kinderen naar voorzieningen voor kinderopvang. Het respecteren van diversiteit is het startpunt om duurzame relaties met ouders aan te gaan en relaties tussen ouders, sociale cohesie en sociale ondersteuning te bevorderen.

De tweede functie, de educatieve functie, wordt ook beschreven door Kind en Gezin in het zogeheten 'Pedagogisch raamwerk voor kinderopvang voor baby's en peuters'. Vergelijkbaar met de 'ontwikkelingsdoelen' (ook wel 'pedagogische doelen' genoemd) in de kleuterklas,

definieert het raamwerk doelen die kinderen moeten bereiken. Professionals moeten de kinderen ondersteunen bij het verkennen in verschillende ervaringsdomeinen.

Een wederzijds aanpassingsbeleid in kinderopvang

Kinderopvang heeft een **dagelijkse cultuur van contact met de ouders**, informatie uitwisselen over het kind ('hoe heeft hij/zij geslapen', 'hoe heeft hij/zij gegeten' ...). Veel kinderopvangvoorzieningen experimenteren al met een wederkerig wenbeleid. Dit betekent dat voordat het kind in de kinderopvang begint, ouders en kind (eren) op verschillende momenten kunnen wennen aan de structuur en het dagelijks leven van de kinderopvang. Het stelt ook de kinderbegeleiders in staat om kennis te maken met en te wennen aan ouders en hun kind (eren). Na de wenperiode is het belangrijk om ouders de gelegenheid te geven hun wensen, bevindingen, zorgen en vragen kenbaar te maken. Het delen van verantwoordelijkheden voor het opvoeden van kinderen moet een continu proces van harmonisatie zijn.

Kleuteronderwijs: ontwikkelingsdoelen / pedagogische doelen

Deze doelen gaan over een aantal basiscompetenties die kinderen zouden moeten hebben op het gebied van lichamelijke opvoeding, kunsteducatie, taaltraining (Nederlands), wereldoriëntatie en wiskundige initiatie. Sinds september 1999 moeten alle scholen hun leerlingen activiteiten aanbieden die verband houden met deze doelen. Kinderen van 2,5 jaar gaan naar het kleuteronderwijs, die zich meestal op dezelfde campus als het lager onderwijs bevindt.

In Vlaanderen is er een sterk systeem van kleuteronderwijs. Het aantal geregistreerde kleuters is hoog en dat geldt ook voor de aanwezigheid van de kleuters op de kleuterschool. Niettemin wil de Vlaamse regering een nog hogere participatie realiseren. In Vlaanderen is 98,8% van de 5-jarigen ingeschreven in de kleuterschool. 97% van die geregistreerde 5-jarigen was aanwezig voor het minimum van 220 halve dagen. Met het 'Actieplan' voor maximale kleuterparticipatie wil de Vlaamse overheid die laatste 3% aanpakken. Door een nauwere samenwerking zullen het ministerie van Onderwijs en van Welzijn **ouderparticipatie** aanmoedigen om een hoger percentage peuters naar het kleuteronderwijs te krijgen.

5. ECEC-model

In de literatuur en beleidsvorming in Vlaanderen ligt de nadruk op ouderparticipatie in ECEC.

- Het maakt deel uit van de 'sociale functie' van de **kinderopvang**, wat betekent dat ECEC zich moet concentreren op de buurt, de diversiteit van de families die in de buurt wonen en deelnemen aan de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting. Kind en Gezin krijgt een belangrijke rol in de strijd tegen de generatiearmoede. Programma's voor jonge kinderen en voorschoolse opvang waarbij ouders worden geleerd om thuis met hun kinderen te werken, kunnen aanzienlijke positieve effecten hebben.

- Ook in de **kleuterscholen** (net zoals in het lager onderwijs) is ouderparticipatie een belangrijk thema, vooral met betrekking tot kwetsbare groepen. In 2008 introduceerde de Vlaamse minister van Onderwijs een nieuw beroepsprofiel en nieuwe basiscompetenties voor alle leerkrachten in het kleuter- en lager onderwijs. Het bestaat uit 10 belangrijke functies die een leraar moet vervullen. De zesde functie is 'de leraar als partner van ouders / verzorgers'. De volgende competenties worden beschreven in beleidsdocumenten. Een leraar kan

- zich informeren over een kind en informatie discreet behandelen,
- met ouders / begeleiders van het kind in de school communiceren op basis van overleg met collega's of externe partners,
- in overleg met het team en rekening houdend met de diversiteit van de ouders, de ouders informeren over en betrekken bij wat er in de klas en op school gebeurt,
- met ouders / begeleiders over opvoeding dialogeren,
- met alle ouders / begeleiders communiceren, ook ouders die een vreemde taal spreken.

In beide settings zijn er een aantal uitdagingen (zie 7.).

ECEC-voorzieningen en kleuterklassen kunnen belangrijke plaatsen zijn voor ouders om **sociale steun** te ervaren. De aanwezigheid van kinderen als 'relatie-makelaars' speelt een fundamentele rol bij het creëren van sociale netwerken, in de processen van opvoedingsondersteuning en samenlevingsopbouw. 'Vrije confrontaties' tussen ouders en kinderen kunnen de dagelijkse leerprocessen bevorderen, ondanks / dankzij de tegenstellingen en spanningen die zich voordoen. Dit suggereert dat een ontmoetingsplaats een ruimte kan zijn waar het experiment van de democratie sporadisch kan ontstaan.

6. Belangrijke statistieken

België heeft de Barcelonadoelstellingen bereikt met **99% inschrijving** in de kleuterschool en bijna 40% in de kinderopvang. Kleuteronderwijs is niet alleen universeel, het is ook gratis voor de ouders. Ondanks de economische crisis van het afgelopen decennium heeft de Vlaamse Gemeenschap veel geïnvesteerd in het verhogen van het aantal plaatsen in de kinderopvang, in het betaalbaar maken en in het verhogen van het kwalificatieniveau van de begeleiders en de kwaliteit van de voorzieningen.

Mannen die werken in de kinderopvang: 3,4%; in kleuteronderwijs: 2,53%

26,4% van de kinderen geboren in 2016 heeft een moeder die bij de geboorte niet de Belgische **nationaliteit** had.

27,2% van de kinderen die in 2016 zijn geboren, heeft niet het Nederlands als de **taal** die de moeder gebruikt om met haar kind te praten.

34,1% van de kinderen jonger dan 12 heeft een andere **herkomst** dan de Belgische (cijfers 2014).

9,2% van de kinderen in de Vlaamse Gemeenschap heeft niet de Belgische nationaliteit.

62,7% van de kinderen met een andere nationaliteit heeft de nationaliteit van een ander EU-land. 34,8% heeft een nationaliteit van een van de buurlanden, 19,6% een nationaliteit van Oost-Europese landen die behoren tot de EU. Bijna 7% van de kinderen heeft de nationaliteit van Turkije of een Magreb-land.

(Tenminste) 91,1% van de kinderen jonger dan 12 woonde in 2014 in een gezin met minstens 1 werkende ouder. 4% van de kinderen heeft ouders die geen van beiden **werken**.

(Tenminste) 63,3% van de kinderen woont bij ouders die beiden werken.

Kinderen uit eenoudergezinnen leven vaker in een gezin met een lagere arbeidsintensiteit.

Armoede en risicoarmoede nemen toe: 12,8% in 2016.

35% van de kinderen met ten minste één ouder die buiten de EU is geboren, behoort tot een 'risicoarmoede'-gezin. In families waar alle volwassenen worden geboren in een EU-land, is het cijfer hier 8%. De Vlaamse Gemeenschap bevindt zich bij die EU-landen met een relatief laag armoederisicocijfer.

Armoede is hoger in steden en kan niet los gezien worden van de herkomst van de moeder. Meer dan de helft van de kinderen in deze gezinnen woont in de 13 centrumsteden en 64,2% heeft een moeder met een niet-Belgische oorsprong.

7. Gelijkheids- en ongelijkheidskwesities - problemen en uitdagingen

Sterke punten

Als we de uitdagingen in de Vlaamse ECEC-context beschrijven, moeten we ze in een breder perspectief plaatsen door ook de sterke punten ervan te vermelden.

- Het laatste decennium is er een aanzienlijke toename van het aantal plaatsen in de kinderopvang, ondanks de economische crisis.
- Er is betaalbare kinderopvang en de kinderbijslag is stevig.
- Er is veel energie en investeringen gestoken in de kwaliteit van kinderopvang door middel van professionele ontwikkeling (in de lijn van de lange traditie in kwaliteitscontrole). "*Progressive Universalism*" is een langetermijndoel: universele rechten op door de overheid gefinancierde ECEC-voorzieningen met een flexibele toewijzing van middelen gericht op kansarme kinderen en gezinnen.

De twee grote gemeenschappen hebben ook relevante maatregelen vastgesteld om na te denken over de **professionele kwalificatie** van de kinderbegeleiders en te focussen op pedagogische coaching als een middel om de professionaliteit te vergroten. In Vlaanderen begonnen drie University Colleges een **gespecialiseerde bacheloropleiding** voor kinderbegeleiders.

Voor de kinderopvangsector besloot de Vlaamse regering begin 2009 structurele en wetgevende maatregelen te nemen. Sindsdien zijn alle gefinancierde kinderopvangcentra verplicht om 20% van hun capaciteit voor te behouden aan eenoudergezinnen, gezinnen die in armoede leven en voor crisissituaties.

Ouderbetrokkenheid als een uitdaging

Werken aan betrokkenheid van ouders lijkt evident, maar dat is het niet. Omgaan met de vele verschillen in nationaliteit, taal, sociaaleconomische status en behoeften, is een uitdaging. In de Vlaamse context stellen we diverse uitdagingen vast:

Wederkerigheid initiëren in een context van ongelijkheid: is er gelijkheid als ouders minder vertrouwd zijn met gesprekscontexten, met ECEC-voorzieningen, met de taal die in de organisatie wordt gesproken? De ouders die in armoede en sociale kwetsbaarheid leven, hebben uit ervaring minder vertrouwen in welzijnsorganisaties en leven vaker in sociaal isolement en economische stress. Sommige onderzoekers betwisten zelfs het idee dat

partnerschap in de praktijk van kindweldzijn daadwerkelijk kan worden gerealiseerd vanwege het onevenwicht in de machtsrelaties inherent aan professionele interventies in de privésfeer van het gezinsleven. Ouders worden soms benaderd als passieve ontvangers in plaats van als partners in een wederkerige relatie waarin 'beslissingen gezamenlijk worden genomen' en 'elke partner wordt geacht iets bij te dragen'. Als dit anders moet, heeft het personeel ondersteuning en tijd nodig om een inclusieve ouderbetrokkenheid op te bouwen.

Toegankelijke en betekenisvolle informatie is hierbij een noodzakelijke vereiste, inclusief meertalige informatie over de concrete vragen van diverse ouders.

Het **stimuleren van ouderontmoetingen** of sociale steun moet ook voorzieningen veronderstellen waar ouders de facto elkaar ontmoeten. Scholen kunnen van ouders verwachten dat ze betrokken zijn bij de schoolloopbaan en het onderwijs van hun kinderen. Maar dat lukt alleen met een voortdurende inspanning van de school om ouders op school te betrekken. Kleuteronderwijs is niet verplicht, maar in het beleid en het maatschappelijke debat wordt het gedefinieerd als heel belangrijk in de strijd tegen vroegtijdig schoolverlaten en armoede. Kleuteronderwijs is belangrijk voor elk kind, maar nog belangrijker voor die kinderen die risico lopen. Dit kan veel druk leggen op ouders die ook worden gedefinieerd als 'de doelgroep'.

De noodzaak van een **beleid ten aanzien van kwetsbare groepen**: voor de kleuterscholen zal het een uitdaging zijn om nauwer met de ouders samen te werken, vooral met diegenen die in precaire omstandigheden leven. Sommige scholen in grotere steden hebben leren werken in een context van diversiteit, maar op andere scholen ontbreekt een samenhangend beleid t.o.v. ouders met een migratieachtergrond en ouders die in armoede leven.

Kosten als een uitdaging

In de gesubsidieerde kindercentra (ongeveer 80% van alle kinderopvangplaatsen) betalen de ouders een vergoeding op basis van hun **inkomen**. In de Vlaamse Gemeenschap betalen de ouders in de gesubsidieerde centra tussen 1,54 euro en 27,36 euro per dag. De particuliere kinderopvang die geen subsidies ontvangt, kunnen vrij hun prijs bepalen (wat kan leiden tot het voorrang geven aan werkende ouders). De kosten van kinderopvang (0 tot 3 jaar en buitenschoolse opvang) zijn fiscaal aftrekbaar: alle kinderopvangkosten zijn 100% aftrekbaar met een maximum van 11,20 euro per dag.

De kleuterschool van 2,5 tot 6 jaar is **gratis** voor ouders, behalve voor maaltijden en buitenschoolse activiteiten. In Vlaanderen is er een maximumfactuur voor deze activiteiten

vastgesteld op 20€ per leerling per jaar. Het decreet 'Gelijke kansen in het onderwijs' van de Vlaamse regering (2002) heeft onder andere een nieuw systeem van financiering in het kleuter- en lager onderwijs ingevoerd, rekening houdend met sociaal-economische kenmerken van de gezinnen. Een van de doelstellingen van het beleid is om de kansen van kansarme leerlingen in het onderwijs te verbeteren.

Omdat kinderopvang kosten met zich meebrengt en de (kleuter)school gratis is, zijn ouders soms geneigd hun kinderen zo vroeg mogelijk in de kleuterscholen te plaatsen, hoewel ze zich misschien terughoudend voelen om dat te doen.

'Betrokkenheid' en 'educatieve ondersteuning' als een uitdaging

De beoordelingsschalen op 'welbevinden' en 'betrokkenheid' ontwikkeld door de Universiteit van Leuven (CEGO Publishers - genoemd op blz. 3 en in het 'Kind in Vlaanderen'-rapport), tonen enkele interessante aspecten. 'Welbevinden' scoort relatief goed in de Vlaamse kindercentra. **'Betrokkenheid' scoort nogal laag** (71,6% van de steekproef). Dit betekent dat in de context en in de benadering van kinderen veel kansen niet worden 'benut' om kinderen uit te dagen en te stimuleren. 'Emotionele ondersteuning' scoort hoger dan 'educatieve ondersteuning'. De onderzoekers concluderen dat werknemers in de kinderopvang *in het algemeen* een hechte en warme relatie hebben met de kinderen, maar te weinig mogelijkheden zien en benutten om groei en ontwikkeling te stimuleren. Vooral **taalondersteuning** is de grootste uitdaging. Feedback op uitingen en stimulerende verkenningmogelijkheden zijn zwak. Kinderopvang maakt nauwelijks gebruik van 'routinemomenten' zoals zorgmomenten, maaltijden en 'vrij spel' om emotioneel en onderwijskundig te ondersteunen.

Deze analyse sluit zelfs aan bij ander onderzoek in kleuterscholen waar **taalondersteuning en stimulerende (taal)interactie** (zeer) zwak is. Andere studies tonen aan dat (kleuter)leraren meestal afkomstig zijn uit een blanke middenklasse, soms met nauwelijks enige noties en inzichten over verschillende culturele settings, over armoede (en hoe het 'onzichtbaar' kan zijn als men geen signalen en symptomen kan herkennen), over hun rol om gelijke kansen te realiseren, ...

Kwalificatie als een uitdaging

Leraren in het kleuteronderwijs hebben een bacheloropleiding nodig en krijgen bijna hetzelfde salaris als de leerkrachten in het lager en middelbaar onderwijs. Het vereiste kwalificatieniveau in de kinderopvangsector was echter (en is nog steeds) problematisch. In verschillende

internationale rapporten werd vermeld dat het kwalificatieniveau van het personeel in de Belgische kinderopvang zeer laag is (16 jaar plus 3). De situatie in Vlaanderen was nog erger: in de kinderopvang en in de zelfstandige kinderopvang waren er geen diplomavereisten. Alleen in een gesubsidieerd kinderdagverblijf (slechts 17% van de plaatsen) was een opleiding op postsecundair niveau (1 jaar) als 'kinderbegeleider' verplicht.

Daarom is in april 2014 het nieuwe decreet inzake kinderopvang voor de 0 tot 3 afgekondigd. Deze wet bepaalt dat iedereen die werkzaam is in de kinderopvang een soort van **kwalificatie** moet hebben tegen 2024 en dat elke kinderbegeleider het recht heeft op pedagogische begeleiding van een coach. Volgens de wet moet elke aanbieder van kinderopvang een pedagogische begeleiding garanderen voor alle werknemers in de kinderopvang.

Toch zijn er nog enkele uitdagingen. De Vlaamse regering heeft gekozen voor een lange overgangperiode van tien jaar voor de implementatie van de kwalificatievereisten en het is nog steeds onduidelijk wat het niveau van de kwalificatie (Europees kwalificatiekader) zal zijn.

In 2011 werd in Brussel, Antwerpen en Gent een nieuwe bacheloropleiding opgericht, **Pedagogie van het Jonge Kind**. In 2014 kwamen de eerste afgestudeerden op de arbeidsmarkt. Vanaf dan functioneren deze als pedagogische coaches of adviseurs die samen met de andere kinderbegeleiders het beleid ontwerpen en de supervisie uitoefenen van niet-gekwalificeerde mensen die aan een kwalificatie werken. Ze zijn ook opgeleid om met kinderen en hun ouders te werken.

Hoewel het nieuwe decreet betreffende de kinderopvang in Vlaanderen bepaalt dat elke kinderbegeleider gekwalificeerd moet zijn, ontbreekt er drie jaar na de inwerkingtreding van het decreet nog steeds een **specifiek plan** om alle niet-gekwalificeerde personen een weg naar kwalificatie te bieden. De bacheloropleidingen hebben hun teleurstelling uitgesproken over het feit dat er in het decreet geen eisen zijn opgenomen betreffende het rekruteren van personen met een bachelordiploma om met zeer jonge kinderen te werken. Dit is problematisch voor de tewerkstelling van de afgestudeerden van deze nieuwe initiële opleiding / opleiding en duidt op een aantal gerelateerde uitdagingen voor de toekomst.

Naar een competent systeem

"We moeten gaan voor een radicaal her-denken en heruitvinden van professionele ontwikkeling voor kinderbegeleiders. Voor kinderopvang en kleuteronderwijs hebben we een samenhangend

systeem van continue professionele ontwikkeling nodig dat gericht is op een transformatieve praktijk. Een belangrijk kenmerk van succesvolle systematische professionaliseringsbenaderingen is hun vermogen om de eerdere en dagelijkse ervaring van praktijkmensen te herkennen en daarop voort te bouwen (bijvoorbeeld praktijk-analyses, kritische reflectie) en om *peer learning* en 'intergenerationeel' leren te ondersteunen. Een competent systeem vereist mogelijkheden voor alle medewerkers om gezamenlijk te leren en kritisch te reflecteren. Dit omvat voldoende betaalde tijd voor deze activiteiten. Een competent systeem omvat ook samenwerking tussen individuen en teams, instellingen (kleuterscholen, scholen, ondersteunende diensten voor kinderen en gezinnen ...) evenals competent bestuur op beleidsniveau."

"Landenstandpunt van de Vlaamse Gemeenschap overECEC". Dr. Jan Peeters, gebaseerd op de Vlaamse rapporten van SEEPRO (2010), Nieuwe Ontwikkelingen van het Vlaamse kinderopvangbeleid en praktijk EECER (VDB, Peeters, 2009), de landenrapporten voor het ECEC-ESL-onderzoek (Peeters et alia, 2013), p. 27

Transities als een uitdaging

Vanwege het gesplitste systeem tussen kinderopvang en kleuteronderwijs, kan de overgangperiode moeilijk zijn, voor kinderen, ouders en kleuterleerkrachten. Samenwerking met kinderopvang om voor de jongste kinderen een soepele overgang te creëren, moet prioriteit krijgen. Te veel kinderen ervaren de overgang naar school als een **(cultuur)schok**.

Scholen moeten ook meer investeren in de zorg voor en het welbevinden van de jongste kinderen. Zorg wordt soms beschouwd als 'geen onderdeel van een lerarenbaan' of als 'werk voor personeel voor kinderopvang' (een 'gesplitst systeem' in de *mindset* van de kleuterleerkrachten). Er moet een holistische visie komen op **zorg en leren, 'educare'**. Een onderzoek naar deze transitie bij arme kinderen en kinderen met een migratieachtergrond (2,5 jaar oud) toont aan dat de communicatie tussen leerkrachten en ouders 'ingewikkeld' is, gedeeltelijk als gevolg van dit gebrek aan diversiteit bij het personeel. Een voorbeeld van dit zogenaamde 'conflict' tussen zorg en leren: de meeste kleuterleerkrachten (en ouders) willen dat kinderen zindelijk worden voordat ze naar de kleuterschool gaan. Dat veroorzaakt vaak veel stress bovenop de stress die wordt veroorzaakt door de overgang naar de kleuterschool.

De **verhouding leerkracht/kinderen** in de meeste scholen is veel te hoog voor deze jonge kinderen, soms tot 28 kinderen per leraar (in de kinderopvang: 4 - 8 kinderen per kinderbegeleider), wat extra stress op de kleuterleerkracht legt om zich te concentreren op de nieuwe kinderen.

De stad Gent heeft een traditie van cursussen organiseren voor nieuw personeel in kinderopvangvoorzieningen en heeft ook groepsopleidingen voor personeel in nieuwe kinderopvangcentra (Peeters, De Kimpe en Brants 2016), maar dit is niet te veralgemenen voor heel Vlaanderen.

In tegenstelling tot de traditie van de 'alleenstaande leraar'-benadering, hebben kleuter- en lagere scholen in de afgelopen jaren in toenemende mate geïnvesteerd in nieuwe **coöperatieve vormen van lesgeven**, zoals co-teaching, professionals die elkaars lessen bezoeken of leernetwerken met leraren van andere kleuterscholen.

Diversiteit in personeel als een uitdaging

Wat de kleuterleerkrachten betreft, is er een voortdurende discussie over het gebrek aan diversiteit bij het personeel. Er zijn weinig vrouwen uit etnische minderheden en ook heel weinig mannelijke leraren. Dit is een probleem, vooral in grote steden, waar soms de meerderheid van de kinderen een migratieachtergrond heeft, maar er zijn bijna geen leraren uit etnische minderheidsgroepen.

'Aanbod' van kinderopvangdiensten als een uitdaging

Het decreet van 2014 stipuleert een recht op kinderopvang in 2020. Dit recht kan echter niet worden uitgeoefend tot er een aanbod is dat aan de behoefte voldoet. In de kinderopvang kunnen ouders kiezen of ze al dan niet gebruik willen maken van kinderopvang en welke vorm zij wensen: een particuliere of openbare kinderopvang of een onthaalmoeder. Niet alle ouders kunnen hier echter gebruik van maken. Er zijn nog steeds **onvoldoende plaatsen**. Het nieuwe decreet wil dat als een recht voor elk kind in 2020, bijv. door ondersteuning van duurzaam ondernemen, door de introductie van een nieuw transparant subsidiesysteem ...

De uitdaging 'niet verplicht maar ...'

Wanneer een kind 2,5 jaar is, kunnen ouders ervoor kiezen om hun kind (na een schoolvakantie) naar een kleuterschool te brengen. Dit is gratis, maar niet verplicht. Op het platteland kunnen ouders de school van hun keuze kiezen. In de **steden** is het complexer. Ouders kunnen een lijst geven met scholen (rond hun woonplaats) waar ze de voorkeur aan geven, en de lokale overheid

wijst hen een school toe. Dit systeem bestaat om te voorkomen dat ouders moeten kamperen voor de school van hun keuze de avond voordat de inschrijvingen beginnen.

Met het 'Actieplan' voor maximale **kleuterparticipatie** wil de Vlaamse overheid de ouders aanmoedigen hun kinderen naar de kleuterschool te sturen. Leerlingen moeten in het voorafgaande schooljaar minimaal 220 halve dagen in het Nederlandstalige kleuteronderwijs hebben gevolgd voordat zij het eerste jaar van het Nederlandstalig lager onderwijs kunnen volgen. Deze maatregel staat in spanning (of in conflict?) met de verklaring dat kinderen op 1 september van het kalenderjaar waarin zij 6 jaar oud worden, verplicht zijn onderwijs te volgen.

8. Conclusies en reflecties op voor het TRACKS-project relevante topics

Overwegend dat de video-coachingsmethode nuttig kan zijn om na te denken over het gedrag, de interactie, de attitude van de professional ten aanzien van kinderen, kan men concluderen dat het voor het TRACKS-project een uitdaging is te zien of deze methode kan helpen om de 'professionaliteit' te verbeteren. In deel 7 worden heel wat uitdagingen beschreven, waaronder het nogal zwakke aspect van 'educatieve (en taal)ondersteuning' in de kinderopvang en een zwak inzicht in hoe armoede 'werkt' in het kleuteronderwijs (resultierend in middelmatige en zwakke prestaties om kwetsbare kinderen extra ondersteuning en uitdagingen te bieden bij verschillende aspecten die ze nodig hebben bij hun ontwikkeling).

We zouden ons kunnen concentreren op verschillende aspecten in ons TRACKS-project:

- het creëren van een veilige, vertrouwde sfeer met professionals in video-coachingsessies zodat te willen leren en groeien als een professional;
- uitwerken van verschillende aspecten om empathie te vergroten, bijv. kinderopvang- en klassituaties bekijken vanuit het perspectief van een kind;
- focussen op een specifiek aspect in het verbeteren van interacties met en ondersteuning van (kwetsbare) kinderen, bijv. op het vlak van welbevinden, op betrokkenheid, op rijke taal-kansen, ...

Bronnen

Deze tekst gebruikt veel alinea's uit verschillende rapporten.

“Barcelona Targets revisited. Public Childcare Services in the European Union: the model of Belgium”. Dr. Jan PEETERS, coördinator van VBJK, Universiteit van Gent. Directorate-General for Internal Policies, Policy Department – Citizen’s Rights and Constitutional Affairs, European Parliament, 2013

“Belgium – ECEC Work-force Profile.” Peeters, J. and F. Pirard, with A.-F. Bouvy, A.-M. Dieu, A.-S. Lenoir, M. Rosiers, G. De Raede-maeker, S. van Keer, K. Van Laere, B. Peleman und C. Reinertz. 2017. In *Workforce Profiles in Systems of Early Childhood Education and Care in Europe*, edited by P. Oberhuemer and I. Schreyer. www.seeepro.eu/English/Country_Reports.htm

„Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care: approaches and experiences from selected countries“. TR Klinkhammer, Nicole; Schäfer, Britta; Haring, Dana; Gwinner, Anne (Hrsg.)(2017). Bd. 13 DJI-Fachforum Bildung und Erziehung, Verlag Deutsches Jugendinstitut, München.

“ECEC in the Flemish Community Belgium, As preparation of the site visits.” Transatlantic forum on inclusive early years, (2013)., Ghent, <http://www.europe-kbf.eu/en/projects/early-childhood/transatlantic-forum-on-inclusive-early-years/tfey-1-ghent>

“Flemish discourses on practitioner-parent Partnerships in Early Childhood Education and Care Programmes.” PAPIP contribution – Arteveldehogeschool, 2017.

“Het kind in Vlaanderen 2016”. Jaarrapport van Kind en Gezin met data, cijfers, onderzoeksresultaten, ...